

Stof tot nadenken

Textiel gaat een verbintenis aan met de architectuur.

Textiele tenten bieden flexibiliteit in gebruik en comfort.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het College van Rijksadviseurs en Architectuur Lokaal lanceerden in 2021 de competitie Sublieme Schoonheid - Sublieme Duurzaamheid. Met *Stof tot nadenken* viel het multidisciplinaire projectteam van De Groene Grachten, Belén, COUP/Kathedraal-denkers en Hylkema Erfgoed in de prijzen. Door antwoord te geven op de prangende vraag: hoe valt religieus erfgoed te verduurzamen met de schoonheid van de gebouwen als uitgangspunt?

TEKST: CARMEN LOUWE

Het bieden van een duurzame toekomst aan kerken in Nederland is een even interessante als stevige uitdaging. Stof tot nadenken, dus. Steeds meer gebedshuizen verliezen hun religieuze functie of zijn vanwege de lage temperaturen een aantal maanden per jaar ongeschikt voor nevenfuncties. Toch is het van belang dat deze iconische objecten, vaak een onmiskenbaar herkenningspunt in dorpen en steden, hun maatschappelijke functie behouden. Het projectteam van *Stof tot nadenken* wil de eeuwenoude ruimten van samenkomst blijven koesteren en nieuw leven inblazen.

Comfort

Tot de uitdagingen die daarbij komen kijken, behoort het verhogen van comfort. Kerkgebouwen voldoen wat dat betreft zelden aan de huidige standaard en kampen gezien hun vaak grote volume met aanzienlijke energiekosten.

Verschillende kerkenvisies, waarop COUP/Kathedraal-

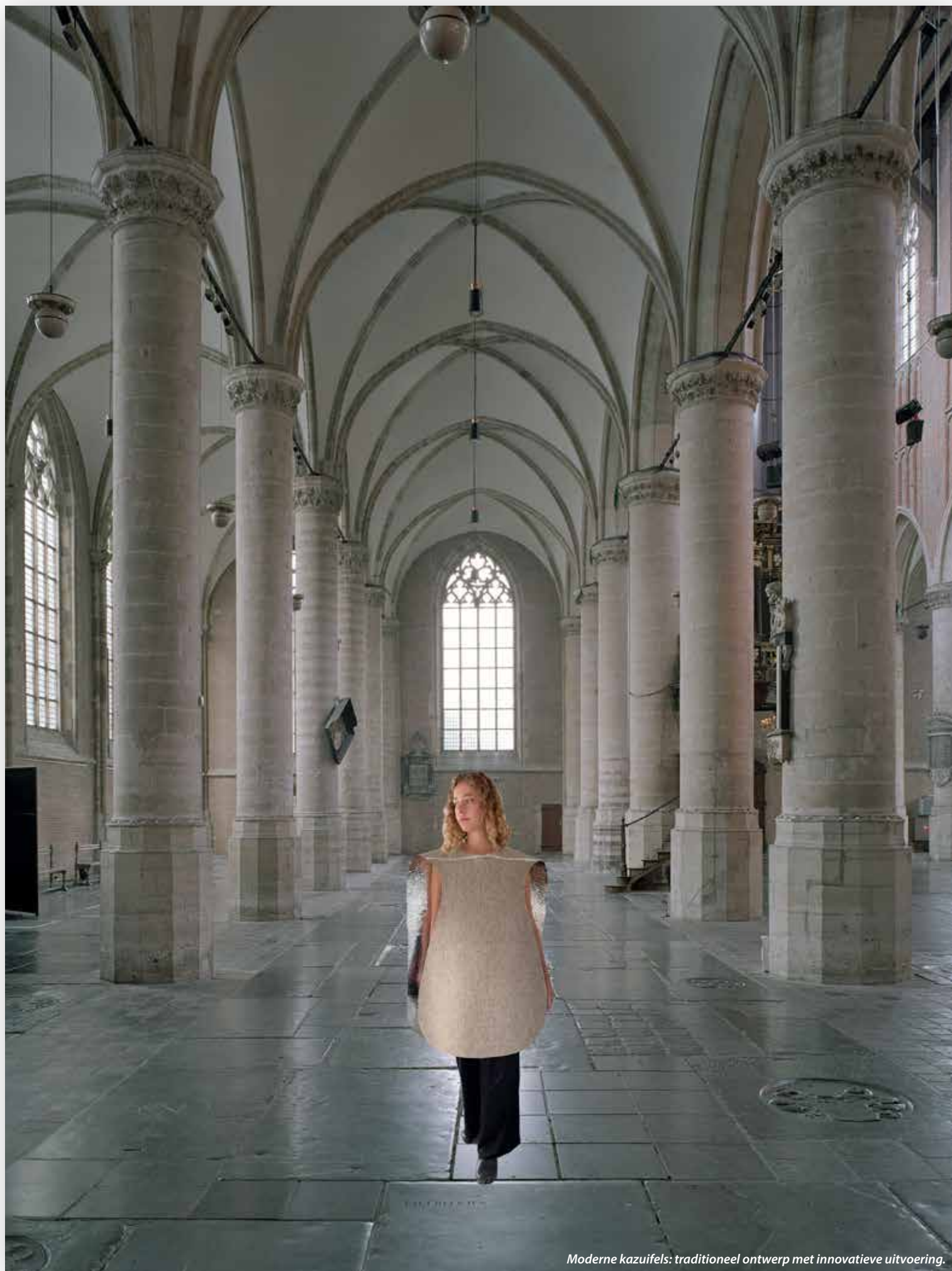
denkers, Belén, Hylkema Erfgoed en De Groene Grachten zich onder meer hebben toegelegd, leren dat er grote behoefte is aan laagdrempelige isolatieconcepten en nieuwe, inventieve mogelijkheden om grote kerkrumten flexibel op te delen. Zo kunnen gemakkelijker meer verschillende activiteiten in de kerk plaatsvinden, zoals concerten, yogalessen, lezingen of taalcursussen. Rest de vraag: hoe kunnen we de leegstaande gebouwen letterlijk en figuurlijk warmer maken, zonder het grootse en verstilde karakter kwijt te raken?

Tenten en compartimenten

In *Stof tot nadenken* worden stoffen compartimenten, geïnspireerd op liturgisch textiel, ingezet om onder andere bij te dragen aan behoud van (lichaams)warmte en optimalisatie van de akoestiek in de kerk.

Aan de binnenruimte van het gebedshuis wordt een

Haute couture met prêt-à-porterpotentie

Moderne kazuifels: traditioneel ontwerp met innovatieve uitvoering.

circulaire en betaalbare isolatielaag van textiel toegevoegd die aansluit bij de architectuur. Gewerkt wordt aan grote en kleine ontwerpen, afhankelijk van capaciteit en wensen van de kerk. Denk aan moderne kazuifels, kappelgordijnen, kleine kroonluchtertenten, grote tenten en deelgordijnen die tijdelijk of permanent kunnen worden gebruikt. Met deze flexibele tenten en gordijnen kunnen in grote kerkzalen kleinere compartimenten gecreëerd worden. Dat zorgt voor aangename ruimtes die doelgerichter verwarmd kunnen worden, met energiebesparing tot gevolg.

Pieter Jans Saenredam

De nieuwe textiele laag gaat op in de architectuur van de kerk, om daarmee de zichtlijnen en ruimtelijkheid centraal te stellen. De verticaliteit van de constructies, gericht op het leggen van een verbinding tussen het aardse, profane en het religieuze, sacrale, blijft in volle glorie aanwezig. De inspiratie voor de ruimtelijkheid in de ontwerpen putte het projectteam deels uit het werk van de 17e-eeuwse kunstenaar Pieter Jans Saenredam. In diens schilderijen werden kerkinterieurs veelal zonder kerkbanken vereeuwigd en krijgen als 'binnenpleinen' een heel ander, spatiaal karakter. Ook wordt de rol van (liturgisch)

Stoffen van toen, vernuft van nu

Een knipoog naar de exclusieve stoffen van toen met het vernuft van nu; ophangpunten moeten komen in de zichtbare, al aanwezige constructies, zoals pilaren, gewelven, spanten of zelfs kroonluchters.

Door kroonluchters of ramen te separeren, worden de tenten ook direct verlicht, zonder hiervoor een nieuwe installatie te moeten aanbrengen. Eventuele nieuwe ophangpunten mogen geen schade toebrengen aan het monument en zijn reversibel. De constructie, met tent en/of gordijn moet gemakkelijk bedienbaar zijn voor medewerkers en vrijwilligers, bijvoorbeeld wanneer de opstelling voor een activiteit moet worden veranderd.

Om die reden is het opbergen van de textiele compartimenten mee ontworpen. Hoe de stoffen tenten of gordijnen vallen of in 'opbergstand' gedrapeerd worden, voegt iets toe aan de esthetische en historische kwaliteit van het monument. 'Haute couture met prêt-à-porterpotentie'.

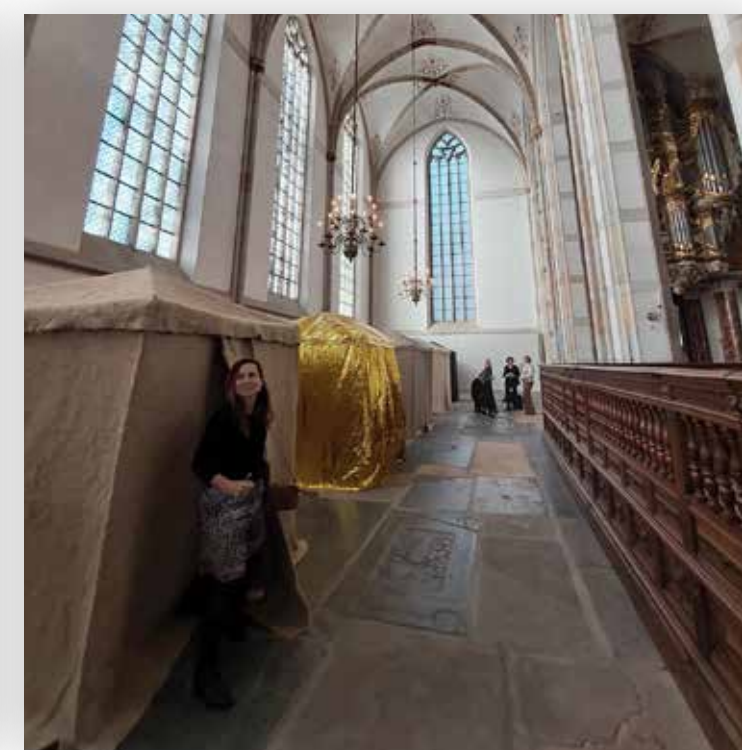
Testweek in Grote Kerk Zwolle

Begin dit jaar zette het projectteam de eerste testtenten op in de Grote Kerk in Zwolle. In een veldopstelling werden zes materialen getest in zelfgemaakte tenten van 2 x 2 vierkante meter.

Textiele tenten testen tijdens de meetweek in Zwolle.

textiel herontdekt. Kazuifels, opperkleden gedragen door priesters, vaak gemaakt uit kostbare stoffen als satijn en damast en met goud- en zilverdraad bewerkt, worden in Stof tot nadenken in een modern jasje van wol of vilt gegoten, met een spiegel folie als isolatielaag. Geschiedenis en toekomst komen samen.

Na de testweek volgt een proeftuinpilot met grootschaliger opzet.

In de testweek is begonnen met een mix van basistextiel dat van oudsher veel voorkwam in de kerk en meer innovatieve materialen: wol, velours, linnen, vlas, vilt, en spiegel folie. In de toekomst is het de wens om de materiaalbibliotheek uit te breiden met andere soorten textiel, zoals mycelium, grafiettextiel en FeatherSilk.

Winterse proeftuinen in kerken door heel Nederland

Metten is weten

Een week lang is het gedrag van de verschillende materialen geanalyseerd. Ook was er gelegenheid om diverse tenten uit te testen: was het aangenaam toeven in de warme, wollen tent of had de ruimtelijke tent van transparante folie de voorkeur?

Onder wisselende omstandigheden werden metingen uitgevoerd en data verzameld. Niet alleen de isolerende waarde is van belang, ook het effect op warmte, luchtvochtigheid,

proeftuinpilot: de Oosterkerk in Amsterdam, de Grote Kerk in Oosthuizen, de Willibrorduskerk in Haringhuizen en de Leonarduskerk in Oosterhout.

In de verschillende proeftuinen wordt gekeken naar de uitvoerbaarheid, productie en prestatie: kan een schaalbaar/aanpasbaar ophang- en railsysteem worden ontworpen voor variabele vorm, grootte en materiaal? Hoe is de ervaring met de textiele compartimenten als ze voor langere tijd worden getest?

Gordijnen van grafiet: deze transparante draperieën verbinden het sacrale met het aardse.

Gebruik van tenten om kerk flexibel op te delen.

Inspiratiebron 'Het schip en het koor van de Sint-Pieterskerk te Utrecht', Pieter Jansz. Saenredam, 1654 (herkomst: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, doc.nr. AB 1898).

luchtkwaliteit, straling, tocht, akoestiek, zicht, constructie en brandveiligheid werd onder de loep genomen.

De binnenklimaatseisen en fysische productwerking zijn onder meer afhankelijk van de locatie, de manier van gebruik en het pandtype. De aanwezigheid van een orgel in een kerk zorgt er bijvoorbeeld voor dat extra goed moet worden gelet op de klimaathuishouding, zodat de geluidskwaliteit van het instrument niet wordt aangetast.

Om nog meer data te verzamelen en de prestatie op verschillende schaalniveaus en in verschillende situaties aan te tonen, is er behoefte om meer textielsoorten te onderzoeken en meer pilots in te richten.

Proeftuinen in vier kerken

Na de testweek in Zwolle zullen komende winter grootschaliger proeftuinen worden opgezet in kerken door heel Nederland. Tot dusver zijn vier kerken met uiteenlopende grootte en functie geselecteerd die onderdeel zijn van deze

Ook zal in de proeftuinkerken worden gewerkt met bestaande verwarmingsproducten, zoals IR-panelen en verwarmde kussens en dekens die mogelijk zelfs geïntegreerd worden met de ophangsystemen of juist innovatief verwerkt zijn in het textiel.

Oproep

De proeftuinen zijn meer dan een technische toets. Ze vormen een baken voor andere kerken, om geïnspireerd te raken en hun perspectief te verbreden. Zo zal een actief programma verzorgd worden om de prototypes tentoon te stellen.

Geïnteresseerde kerkbesturen en -eigenaren kunnen zich aanmelden om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen rond Stof tot nadenken. Ook kan men zich opgeven voor de proeftuinfase. Neem hiervoor contact op met het projectteam via info@burobelen.com, onder vermelding van stof tot nadenken.